

tatóirodás blokád, mit hogyan igyekeztünk fejleszteni az elmúlt évtizedekben a gazdasági egyensúly kialakításáért, mit hozott a reform, milyen arányú a munkanélküliség stb. Nagyon jó oldala a könyvnek, hogy taglalja a magyar—jugoszláv gazdasági viszonyokat, s a szom-

szédság adta lehetőségeket, ám furcsán hangzik számunkra az az igyekezet, hogy a Szovjetunió „szerepét” gazdaságunkban kissé túlhangsúlyozza. A sok pozitívum mellett ez az utóbbi eltörlül és szinte szóra sem érdemes.

BRENNER JANOS

A VÉGSŐ IGAZSÁG

ESZMECSERE AZ IRODALMI ÉRTÉKELESRŐL

Az alkotás és az olvasó között afféle idegenvezető szerepét tölti be az irodalmi bíráló.

Mi sem természetesebb, akár csak idegenvezető, irodalmi bíráló is többféle akad. A kényelmesebb idegenvezetők épp csak elvezetnek bennünket a vonzó látnivalóhoz, bár ezeknek a megválogatásában sem egyforma a mértékük. Vannak akik a látványosságok, és vannak akik a műértékek megmutatását tartják többre. Az igényesebb idegenvezetők néhány fontosabb adatot is közölnek; a legjobbak érdekes apróságokat mesélnek a természeti szépségekről, megkísérik meg-eleveníteni a művészi alkotások megeremtőjét.

Mégis találkozik egy nem is olyan jelentéktelen különbség az idegenvezetők és az irodalmi bírálók között. Az idegenvezetőknek az eszükbe se jut, az irodalmi bírálók annál hajlamosabbak arra, hogy ne a bemutatott műalkotást, hanem a saját értéklő szerepüket véljék jelentősebbnek: csálhatatlan felsőbbbséggel szóljanak az alkotók emberi tökéletlenségeiről.

Sainte-Beuve (1804—1869) a francia irodalmi bírálat máig is ragyogó mestere, az elemző értékelés egyik megalapozója, váratlan igénynyel lepte meg az irodalmi közvéleményt a múlt század közepén. Azt ajánlotta, hogyha egy író művéről érdeemben kívánunk értekezni, az alkotás erényeinek és gyarlóságainak a hideg mérlegelése helyett, inkább a mögötte álló embert

mutassuk meg. Igyekezzünk megismerni a szerző életét, puhatoljuk ki, milyennek látta a valóságot és az embertársait, milyen széles körű volt az érdeklődése és milyen mély a tudása, miképp múlatta napjait, hogyan viselkedett a nőikkel, tudott-e bánni a pénzzel és az anyagi javakkal.

Nyilván igaza volt, hiszen valamirevaló bíráló selejtes alkotások ismertetésére nem is fecserli az idejét: azzal, hogy foglalkozik vele, máris figyelemre méltónak tartja valakinek a művét. Ebben az esetben viszont minden dicséretnél és elmarasztalásnál többet ér alkotóink tüzetes bemutatásával az alkotás jobb megértését elősegíteni. Egy ételkülönlegesség minden áradó dicséreténél is sokkal hasznosabb részletesen elmondani, miből és mi mód készül — azt meg az elfogyasztóira bízni, hogy nekik maguknak mennyire ízlik az a finomság.

Sainte-Beuve kitűnő példával is szolgált: nemcsak jól ismerte, hanem egész szívéből gyűlölte a legnagyobb kortárs költőket. Victor Hugót, Vigny-t, sőt Baudelaire-t is, iöllehet *A rossz virágainak* a költője egyik elődjének tekintette őt. Ez az elismerés azonban nem gyógyíthatta meg Sainte-Beuve-nak azt a szívsebét, hogy Baudelaire sokkal jobb verseket merészelt írni, mint ő.

Nem, Sainte-Beuve csakugyan nem vizez prédikált és bort ivott. A legnagyobb hatású kortárs köl-

tő iránti szenvedélyes érdeklődésében snyílódó feleségét is kész volt szeszélyes szerelmével még jobban meggyötörni. Ha valaki, Sainte-Beuve csakugyan ragyogó példája volt annak az igazságnak, hogy amilyen becses adatokkal szolgálhat, épp annyira tévedhet kortársairól kimondott értékelésében az irodalmi bíráló.

Korántsem a diákok minél módszeresebb megkínzását célozza, amikor nemzetük legnagyobb íróinak és költőinek az életrajzát is meg kell ismerniük. A hiba csak az, hogy éretlen korunkban magukat a remekműveket sem tudjuk kellően felfogni; tanáraink is inkább az adatok bemaagolását kívánják meg, mintsem az alkotók életének és műveiknek a kölcsönhatását igyekeznek megvilágítani.

Az alkotók élete ismeretének a jelentőségére emlétsük meg, hogy bárha Petőfi (1823—1849) puszta költészete is megragadja az olvasót, áratlan hatását mégis annak köszönheti, hogy nemcsak nagyszerű versében írta le:

*„Ott essem el én,
A harc mezején —*

hanem valóban a csatateren megszu-
tult el, alig huszonhatodik életévében, az eszményeiért.

A világirodalom egyik főverse, *A readingi fegyház halladása* is akkor ráz meg legjobban hennünket, ha tudjuk, hogy költője, Oscar Wilde (1856—1900) az „élet királya” kívánt lenni; színdarabjainak a sikere után valóban a londoni előkelőség hályványa lett, hogy végül párizsi számkivetettségben, mély nyomorban haljon meg.

Töredelmesen bevallunk, sokáig nem tudtuk felfogni, miért kellett Paul Gauguinnek (1848—1903) a nagy francia festőnek, Párizst elhagyva a Tahiti szigetekre vonulnia. Amikor aztán elolvastuk, hogy politikai menekült aníával és perui származású aníával, öt éves korától Iimában töltötte több esztendejét, egyszerre megértettük, hogy gyermekkor napözönének a sugárzását nem bírta soha többé elfelejtetni: annak a mását kellett valahol újra megtalálnia, hogy megfesthesse a paradicsomi derűt.

Egy ellenpéldával, az se fér semmiképp a fejünkbe, hogyan érezhetett olyan mélyen együtt a rodostói számkivetésben elkallódott íródéakkal az a Lévay József (1825—1918), aki tizennyolc éves fejjével közreadott első versével kiugró sikert aratott, harmincnyolc éves korában a legtekinélyesebb irodalmi társaság, ötvennyolc éves korában az akadémia tagjává lett; a polgári életben tanárból vármegyei főjegyzővé emelkedett és alispánként vonult nyugdíjba. S bárha három kötet verset írt, csak egyetleneggyel sikerült remekelnie, s bárha mindezt nem tudjuk kibogozni, jómagunk a magyar és a világirodalom számos verse mellett, a legjobban mégis Lévaynak a *Mikesét* szeretjük.

Sainte-Beuve-nek nagyon igaz van: szerzőjük életének és jellemének az ismeretével jobban megértjük a legnagyobb alkotásokat is.

A mi továbbvitt gondolatunk éppenséggel az, vésső fokon minden alkotás sorsát az dönti el, hogy a mű mögött álló ember vonzza-e vagy taszítja az olvasót: még akkor is, ha kiletéről vajmi keveset tudunk, még akkor is, ha jellemét semmiképp nem tudjuk megérteni.

Eszmecszerénk kikerekítésére azt is el kell mondanunk, hogyha nem is tekinthetjük feltétlen értékmérőnek, annál kevésbé tagadhatjuk az irodalmi alkotásokat kísérő bírálat jelentőségét. A legtöbb olvasóra kivonhatatlan hatással van, hogy egy elismert remekművet tart a kezében; a Nobel-díj elnyerése után egy csapásra kelendőbbek lesznek minden írónak a művei. A bírálat elismerése nélkül viszont a legkitűnőbb alkotásokat is igen kevesen tudják igazi gyönyörűséggel olvasni.

Kivételes példák mégis akadnak. A Brontë nővérek (Emily 1819—1848 és Charlotte 1816—1855) írásművészetéről vajmi kis véleményvel voltak a kortárs bírálók, az *Üvöltő szelek* és a *Jane Eyre* mégis hatalmas olvasótábort vonzott eleinte is; a megjelenésük után százharminc esztendővel is világszerte rongyosra olvassák ezt a két regényt. Ilyen elképesztő siker után a bírálat hajlott meg, ma már elismert remekíróknak tartja a Brontë nővéreket.

Máskor meg az irodalmi bírálókat minden lelkes dicsérete sem segíthette elő egy-egy író vagy költő népszerűségét. A remekművek jó részéről inkább csak tudni illik, az elolvasásuk már kevésbé kötelező.

Igen, az alkotások sorsát mégsem az irodalmi bírálók, hanem az olvasók döntenek el. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az olvasók ítélete

a végső igazság. Akadnak olyan alkotók, akik éppen azon buknak meg, hogy nagyságuk messzi túlszárnyalja az átlagolvasó szellemi képességeit.

Be kell látnunk, hogy éppolyan sajnálatosan, mint amekkora szerencsére, végső igazságok az irodalomban sincsenek.

KOMAROMI JÓZSEF SANDOR

